

Hoger Einde-Zuid 22, Ouderkerk aan de Amstel (gemeente Ouder-Amstel)

Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek

W.A. van Breda

CONCEPT

Colofon

ADC Rapport 2493

Hoger Einde-Zuid 22, Ouderkerk aan de Amstel (gemeente Ouder-Amstel)
Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek

Auteur: W.A. van Breda,

In opdracht van: Gijs Heutink Advocaten

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, 3 november 2010

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend
uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Autorisatie:
R.M. van der Zee

ISBN 978-94-6064-484-9

ADC ArcheoProjecten
Tel 033-299 81 81
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort
Fax 033-299 81 80
Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied	4
Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Algemeen	7
1.2 Doelstelling en vraagstelling	7
2 Methodiek bureauonderzoek	7
3 Resultaten bureauonderzoek	8
3.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied en vaststellen van de consequenties van het mogelijk toekomstige gebruik	8
3.2 Beschrijving huidig gebruik	8
3.3 Beschrijving van bekende archeologische, ondergrondse bouwhistorische en aardwetenschappelijke waarden	8
3.4 Beschrijving van de historische situatie en mogelijke verstoringen	10
3.5 Gespecificeerde verwachting (LS05)	11
4 Methodiek Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)	11
4.1 Kader	11
4.2 Methode	11
5 Resultaten Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)	12
5.1 Lithologische beschrijving	12
5.2 Interpretatie	12
6 Conclusies	12
7 Aanbeveling	13
Literatuur	13
Geraadpleegd kaartmateriaal	14
Geraadpleegde websites	14
Lijst van afbeeldingen en tabellen	14
Bijlage 1 Boorgegevens	

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

Provincie:	Noord-Holland
Gemeente:	Ouder-Amstel
Plaats:	Ouderkerk aan de Amstel
Toponiem:	Hoger Einde-Zuid 22
Kadastrale gegevens:	Ouder Amstel, sectie C, 4516
Kaartblad:	25 oost
Oppervlakte plangebied	320 m ²
Coördinaten:	121757/479063 121766/479054 121754/479040 121745/479052
Bevoegde overheid:	Gemeente Ouder-Amstel
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	43210
ADC-projectcode:	4121065
Periode van uitvoering:	oktober en november 2010
Beheer en plaats documentatie:	ADC ArcheoProjecten bv, Amersfoort

Samenvatting

In opdracht van Gijs Heutink Advocaten heeft ADC ArcheoProjecten een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Hoger Einde-Zuid 22 in Ouderkerk aan de Amstel (gemeente Ouder-Amstel). In het plangebied zal het huidige kerkgebouw worden omgebouwd tot drie appartementen met een bijbehorende parkeerkelder. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van een projectprocedure ten behoeve van een wijziging in het bestemmingsplan en was noodzakelijk om te bepalen of bij de voorgenomen activiteiten de kans bestaat dat archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

Op basis van het bureauonderzoek werden resten van bewoning dateren uit de Nieuwe tijd en mogelijk ook uit de late Middeleeuwen verwacht. Teneinde deze verwachting te toetsen werd in het plangebied een verkennend booronderzoek uitgevoerd.

Tijdens het booronderzoek is gestuit op ondoordringbaar materiaal. Mogelijk gaat het hierbij om funderingsresten van buitenplaats Dorpszicht, waarvan op basis van historische bronnen bekend is, dat deze zich in de periode 17^e eeuw tot 1920 in het plangebied aanwezig was. Over de omvang en de waardstelling hiervan kan op basis van dit onderzoek nog geen uitspraak worden gedaan. Over de aanwezigheid van laat Middeleeuwse bewoningsresten kan op basis van dit onderzoek ook nog geen uitspraak worden gedaan. Hiervoor zijn er uit historische bronnen geen concrete aanwijzingen voor te vinden. Door de ligging van het plangebied in de bewoningslint van Ouderkerk aan de Amstel kunnen archeologische resten uit deze periode niet uitgesloten worden. Echter door de intensieve gebruik van het plangebied in de Nieuwe tijd zullen archeologische resten uit de late Middeleeuwen, indien aanwezig, fragmentarisch aanwezig zijn.

Binnen het plangebied moet rekening worden gehouden met funderingsresten van verschillende fasen van bebouwing van de buitenplaats Dorpszicht daterend uit de nieuwe tijd en eventueel laatmiddeleeuwse resten. Om binnen de grenzen van de versterking tijdens de grondwerkzaamheden, waargenomen vondsten te documenteren en te bergen, adviseert ADC ArcheoProjecten om in het plangebied tijdens de sloop- en graafwerkzaamheden in een archeologische begeleiding te voorzien, waarbij archeologisch toezicht wordt gehouden op een juiste uitvoering van civiele werkzaamheden conform de vergunningvoorwaarden.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Tijd in jaren	
Nieuwe tijd	1500 - heden	
Middeleeuwen:	450 - 1500 na Chr.	
Late Middeleeuwen		1050 - 1500 na Chr.
Vroege Middeleeuwen		450 - 1050 na Chr.
Romeinse tijd:	12 voor Chr. - 450 na Chr.	
Laat-Romeinse tijd		270 - 450 na Chr.
Midden-Romeinse tijd		70 - 270 na Chr.
Vroeg-Romeinse tijd		12 voor Chr. - 70 na Chr.
IJzertijd:	800 - 12 voor Chr.	
Late IJzertijd		250 - 12 voor Chr.
Midden-IJzertijd		500 - 250 voor Chr.
Vroege IJzertijd		800 - 500 voor Chr.
Bronstijd:	2000 - 800 voor Chr.	
Late Bronstijd		1100 - 800 voor Chr.
Midden-Bronstijd		1800 - 1100 voor Chr.
Vroege Bronstijd		2000 - 1800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):	5300 - 2000 voor Chr.	
Laat-Neolithicum		2850 - 2000 voor Chr.
Midden-Neolithicum		4200 - 2850 voor Chr.
Vroeg-Neolithicum		5300 - 4200 voor Chr.
Mesolithicum (Midden-Steentijd):	8800 - 4900 voor Chr.	
Laat-Mesolithicum		6450 - 4900 voor Chr.
Midden-Mesolithicum		7100 - 6450 voor Chr.
Vroeg-Mesolithicum		8800 - 7100 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):	tot 8800 voor Chr.	
Laat-Paleolithicum		35.000 - 8800 voor Chr.
Midden-Paleolithicum		300.000 - 35.000 voor Chr.
Vroeg-Paleolithicum		tot 300.000 voor Chr.

Bron: Archeologisch Basis Register 1992

1 Inleiding

1.1 Algemeen

In opdracht van Gijs Heutink Advocaten heeft ADC ArcheoProjecten een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Hoger Einde-Zuid 22 in Ouderkerk aan de Amstel (gemeente Ouder-Amstel). In het plangebied zal het huidige kerkgebouw worden omgebouwd tot drie appartementen met een bijbehorende parkeerkelder. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van een projectprocedure ten behoeve van een wijziging in het bestemmingsplan en was noodzakelijk om te bepalen of bij de voorgenomen activiteiten de kans bestaat dat archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

1.2 Doelstelling en vraagstelling

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden, binnen een omschreven gebied, om daarmee te komen tot een gespecificeerde, archeologische verwachting.

Het doel van het inventariserende veldonderzoek is het aanvullen en toetsen van de op basis van het bureauonderzoek opgestelde gespecificeerde verwachting. Het inventariserend veldonderzoek vond plaats door middel van een verkennend en karterend booronderzoek.

Ten behoeve van het inventariserend veldonderzoek is een plan van aanpak (PvA) opgesteld conform KNA (Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie) specificatie VS01.¹

Hierin zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Is er in het plangebied een intact potentieel vondst- en/of sporenniveau aanwezig en zo ja, komt dit overeen met het op basis van het bureauonderzoek verwachte niveau?
- Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

Indien er archeologische waarden aanwezig zijn:

- In welke mate worden deze waarden verstoord door realisatie van de geplande bodemingreep?
- Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?

Indien de archeologische waarden niet kunnen worden behouden:

- Welke vorm van nader onderzoek is nodig om de aanwezigheid van archeologische waarden en hun omvang, ligging, aard en datering voldoende te kunnen bepalen om te komen tot een selectiebesluit?

Het bureauonderzoek is uitgevoerd op 11-10-2010 en het booronderzoek op 15-10-2010. Meegewerkt hebben: W.A. van Breda (prospector) en R.M. van der Zee (senior prospector)

2 Methodiek bureauonderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2 Landbodems, protocol 4002 Bureauonderzoek.

Het bureauonderzoek bestaat uit de volgende elf processtappen:

1. Afbakenen plan- en onderzoeksgebied en vaststellen consequenties van mogelijk toekomstig gebruik;
2. Aanmelden onderzoek bij Archis;
3. Vermelden (en toepassen) overheidsbeleid;
4. Beschrijven huidig gebruik;
5. Beschrijven historische situatie en mogelijke verstoringen;
6. Beschrijven mogelijke aanwezigheid bouwhistorische waarden in de ondergrond;
7. Beschrijven bekende archeologische en aardwetenschappelijke waarden;
8. Opstellen gespecificeerde verwachting;
9. Opstellen standaardrapport bureauonderzoek;
10. Afmelden onderzoek bij Archis: overdracht onderzoeksgegevens;
11. Aanleveren digitale gegevens bij e-Depot.

De processtappen 1 tot en met 7 leveren gegevens op basis waarvan processtap 8, de gespecificeerde verwachting wordt opgesteld. De gespecificeerde verwachting kan worden beschouwd als een

¹ Het PvA is opgesteld door W.A. van Breda, prospector op 12-10-2010 en geaccordeerd door R.M. van der Zee (senior prospector).

belangrijke conclusie van het bureauonderzoek, omdat hierin wordt aangegeven of, en zo ja, welke archeologische waarden worden verwacht, indien relevant weergegeven op een kaart. De resultaten van processtappen 1 tot en met 8 worden behandeld in de paragrafen 3.1 tot en met 3.5. Processtap 9 resulteert in het voorliggende rapport. De processtappen 10 en 11 hebben betrekking op het voor derden openbaar maken van de resultaten van het bureauonderzoek bij onder meer Archis en het e-Depot.

3 Resultaten bureauonderzoek

3.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied en vaststellen van de consequenties van het mogelijk toekomstige gebruik

Het plangebied ligt aan de Hoger Einde-Zuid 22, in de historische dorpskern van Ouderkerk aan de Amstel, en heeft een oppervlakte van ca. 320 m². De exacte locatie is weergegeven in afbeeldingen 1 en 2.

Van het plangebied zelf zijn onvoldoende archeologische en aardkundige gegevens beschikbaar om een uitspraak te kunnen doen over de archeologische verwachting. Daarom zijn tevens gegevens betrokken uit de directe omgeving, waarmee het onderzoeksgebied kan worden gedefinieerd als de oostelijke oever van de Amstel binnen een straal van circa 300 m rondom het plangebied.

In het plangebied zullen drie appartementen met een bijbehorende parkeerkelder worden gerealiseerd. Het huidige kerkgebouw wordt gehandhaafd. Voor de aanleg van de parkeerkelder zal het volledige plangebied worden ontgraven tot een diepte van 330 cm onder maaiveld. Het huidige maaiveld ligt op 48 cm + NAP.²

De consequentie van de voorgenomen ingreep is dat eventuele waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

3.2 Beschrijving huidig gebruik

Het plangebied is momenteel voor het grootste gedeelte bebouwd. Op de locatie is de inmiddels in onbruik geraakte gereformeerde kerk gevestigd. Het overige deel ligt braak. Er zijn geen kelders onder het gebouw aanwezig. Er is, voor zover bekend, in de afgelopen vijf jaar geen milieuhygiënisch onderzoek uitgevoerd.

3.3 Beschrijving van bekende archeologische, ondergrondse bouwhistorische en aardwetenschappelijke waarden

De volgende aardwetenschappelijke informatie is bekend van het plangebied:

Bron	Informatie
Geologie ³	Formatie van Nieuwkoop, Hollandveen Laagpakket op formatie van Naaldwijk, laagpakket van Wormer. Veen op Zeeklei en -zand. (Ni2)
Geomorfologie ⁴	Niet gekarteerd, bebouwde kom
Bodemkunde ⁵	Niet gekarteerd, bebouwde kom

Vanaf het begin van het Atlanticum (ca. 8000 jaar geleden) raakte met het stijgen van de zeespiegel een groot gedeelte van Nederland overstroomd. In Noord-Holland ontstond er een grote lagune, waarin de zogenaamde Laag van Velsen werd afgezet (overwegend klei). Deze lagune veranderde later in een waddegebied of estuarium, waarin in de loop van het Atlanticum en het begin van het Subboreaal (ca. 5000 jaar geleden), via een stelsel van hoofdzakelijk west-oost georiënteerde geulen overwegend kleiige en zandige sedimenten werden afgezet. Al deze afzettingen rekent men tot de Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Wormer.

In het midden-Holocene vormden zich strandwallen voor de kust. Omdat de zandtoevoer groter was dan de afslag, verplaatste de kustlijn zich naar het westen. Tegen het begin van het Subboreaal waren deze strandwallen voor een groot deel van Nederland aaneengesloten en steeg bovendien de zeespiegel minder snel dan voorheen. Er bleef een aantal zeegaten bestaan, waarvan het Zeegat van Bergen, dat in verbinding stond met het Oer-IJ, lange tijd het belangrijkste was. Het gebied achter de strandwallen tussen de zeegaten raakte minder vaak overstroomd, waardoor de vegetatie zich hier ongestoord kon

² www.ahn.nl

³ De Mulder *et al.* 2003

⁴ DLO Staringencentrum 1993

⁵ Stichting voor Bodemkartering 1965

ontwikkelen. Aanvankelijk bestond deze vegetatie vooral uit riet (eutroof of voedselrijk veen) en zegge (mesotroof of gematigd voedselrijk veen). Dit alles resulteerde in een dik veenpakket, het Hollandveen Laagpakket, behorende tot de Formatie van Nieuwkoop. Op sommige plaatsen ging de veenontwikkeling zo ver, dat zich boven op dit eutrofe veen, oligotroof veenmosveen ging vormen.⁶

Het plangebied bevindt zich aan de oever van de rivier de Amstel. De Amstel is van oorsprong een veenrivier en stroomt door het gebied dat ook wel het Amstelland wordt genoemd. Rond 1000 na Chr. stopte de veenvorming in het Amstelland ten gevolge van een grotere invloed van de zich steeds verder uitbreidende Zuiderzee en door een periode van droogte. Door natuurlijke ontwatering verdroogde het veenoppervlak en werd het gebied geschikt voor de landbouw. Door het graven van sloten werd het veen verder ontwaterd. De ontwatering en ontginningen leidden tot een voortdurende daling van het maaiveld, waardoor de bewoners in toenemende mate te maken kregen met wateroverlast. Later ging de mens op grote schaal het veen afgraven voor turfwinning, waardoor veel plassen en meren ontstonden. In grote delen van Amstelveen, ten westen van de Amstel, is het veen volledig ontgraven. Alleen in een strook bovenland, direct aan de oevers van de Amstel, bleef het veen grotendeels gespaard. Omdat dit veen veel rivierklei bevat was het ongeschikt voor turfwinning. Ook door het feit dat de oorspronkelijke bewoning in het gebied als een lintbebouwing langs de rivieroever ontwikkelde, werd het veen in deze zone van turfwinning ontzien.⁷

In de loop van de Late Middeleeuwen moest het Amstelland in meerdere mate beschermd worden tegen overstromingen als gevolg van bodemdaling. Vanaf de 12^e eeuw tot in de 16^e zijn de Diermerzeedijk, Spaarndammerdijk en de zeedijk bij Muiden opgeworpen om de omgeving te beschermen tegen de oprukkende invloed van de Zuiderzee. In deze periode zijn de aanvankelijk lage zeedijken regelmatig doorbroken door stormvloed, waardoor grote delen van het Amstelland overstroomd raakten.⁸

In het onderzoeksgebied zijn de volgende archeologische (indicatieve) waarden en ondergrondse bouwhistorische waarden vastgesteld:

Bron	Omschrijving
Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW)	Geen indicatieve archeologische waarde, plangebied ligt in de bebouwde kom
Archeologische Monumenten Kaart (AMK)	14548 AMK-terrein van hoge archeologische waarde, historische dorpskern.
waarnemingen ARCHISII (Archeologisch Informatie Systeem)	33963, 33964
vondstmeldingen ARCHISII	geen
onderzoeksmeldingen ARCHISII	25699

De ligging van deze waarden is weergegeven in afb. 4

Op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) is de historische dorpscentrum aangegeven als een AMK-terrein van hoge archeologische waarde.⁹ De begrenzing van het AMK-terrein is bepaald aan de hand van historisch kaartmateriaal uit de 19^e eeuw. Bewoningsresten uit de beginfase van de dorpsontwikkeling in de late Middeleeuwen, alsmede uit de Nieuwe tijd worden in deze zone verwacht. Het plangebied ligt binnen dit AMK-terrein.

Op circa 250 m ten zuidoosten van het plangebied is in 2003 een archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Het betreft een archeologisch begeleiding van de aanleg van een nieuwe riolering in de Vondelstraat en de Raadhuislaan.¹⁰ Er zijn bij dit onderzoek geen bewoningssporen aangetroffen. Wel zijn er fragmenten aardewerk aangetroffen daterend uit de Nieuwe Tijd. Het materiaal bevond zich in van elders aangevoerd grond en heeft nauwelijks archeologische betekenis.

In 1952 en 1961 vonden herstelwerkzaamheden aan de fundering van de aan de oever van de Amstel, op circa 300 m ten zuiden van het plangebied, gelegen N.H. kerk plaats. Hoewel slechts enkele profielen bestudeerd konden worden, kon hierin wel worden vastgesteld dat de huidige uit 1774 stammende kerk ten minste twee voorgangers, uit de 13^e-15^e eeuw, had. Aanwijzingen voor een (vroeg) Romaans kerkgebouw werden geleverd in de vorm van secundair gebruikte tufstenen blokken en boomkistgraven, die uit de 12^e eeuw na Chr. dateren. De boomkistgraven uit de 12^e eeuw duiden er evenwel op dat de kerk van Ouderkerk aan de Amstel ouder is dan de Oude Kerk in Amsterdam.¹¹

⁶ De Mulder e.a. 2003

⁷ Haartsen en Brand 2005

⁸ Van Schaik 2007, Haartsen en Brand 2005

⁹ AMK terrein 14548

¹⁰ Onderzoeksmelding 25699. Huis in't Veld 2003

¹¹ Waarneming 33963 en 33964

3.4 Beschrijving van de historische situatie en mogelijke verstoringen

De historische situatie is op verschillende kaarten als volgt:

Bron	Historische situatie
Kaart van Holland uit 1639. van Jacob Aertsz. Colom. (afb.5)	Hoger Einde-Zuid is te zien en er is bebouwing aanwezig. De exacte locatie van het plangebied is niet te bepalen
Kadastrale minuut uit 1832 (afb. 3)	Plangebied ligt op perceel 257 en is deels bebouwd. Eigenaar is Dirk Koopmanschap.
Bonnekaart uit 1879, 1881, 1890, 1900, 1905, 1913 en 1920 ¹²	Plangebied is bebouwd. De situatie is ongewijzigd t.o.v. de kadastrale minuut.
Topografische kaart 1939-1995 ¹³	Het plangebied is bebouwd met een kerkgebouw.

Op basis van historische bronnen wordt aangenomen dat de plaats Ouderkerk aan de Amstel een van de vroegst bewoonde plek in het Amstelland is. Het fungeerde in elk geval in de late Middeleeuwen enige tijd als bestuurlijk centrum van het gebied, een functie die pas later door Amsterdam werd overgenomen. In historische bronnen daterend uit het begin van de 13^e eeuw na Chr. wordt deze plek simpelweg aangeduid als *Amstelle*. Het vermoeden bestaat dat de naam *Amstelle* een samenstelling is van de Oudnederlandse woorden *ama* of *ame*, dat water betekent en *stelle*, dat plek of plaats betekent.¹⁴ Een andere verklaring voor het woord *stelle* zou zijn dat het de versterkte nederzetting of *stelling* betreft van de Heren van Amstel, waarschijnlijk een mottekasteel. Dit verdedigingswerk heeft vermoedelijk op de locatie van de huidige Joodse begraafplaats *Beth Haim*, op circa 400 m ten zuiden van het plangebied, gestaan.¹⁵ De ontginning van de veengebieden rondom Ouderkerk is op basis van historisch materiaal terug te voeren tot in ieder geval het begin van de 12^e eeuw, maar archeologische waarnemingen en vondsten uit de wijde omgeving vormen een sterke aanwijzing dat de ontginning al een eeuw eerder begon.¹⁶

De vroegste kaarten van het dorp Ouderkerk dateren uit de 16^e eeuw. De kaarten uit deze periode zijn eerder een globale weergave van hoe het dorp zich ontwikkelde dan een betrouwbaar document. De kaart van Jacob Arentsz. Colom. is hier een voorbeeld van (afb. 5). Hierop is de Hoger Einde-Zuid te zien en ook dat er bebouwing aanwezig is. Of het plangebied ook bebouwd is, is echter niet met zekerheid te zeggen. Ook zijn er vanaf de 16^e eeuw prenten en tekeningen bekend van Ouderkerk. Een schets van Rembrandt daterend uit ca. 1640 is hier een mooi voorbeeld van (afb. 6). Hierop is de brug van Ouderkerk te zien. Rembrandt heeft deze vanaf de oever van de Amstel aan de Hoger Einde-Zuid getekend, waarschijnlijk enkele tientallen meters ten zuiden van het plangebied (of misschien wel op het plangebied zelf).

Het eerste betrouwbare kaartmateriaal dateert uit 1832 en betreft de kadastrale minuut. In afbeelding 3 is het plangebied is op deze kaart geprojecteerd. Hierop is te zien dat het plangebied op perceel 257 staat. De noordgrens van de kadastrale scheiding komt overigens precies overeen met de huidige perceelsgrens. Het perceel is in eigendom van een zekere Dirk Koopmanschap. Er staan twee gebouwen op het perceel; één in de noordoosthoek van het plangebied en één in de zuidwesthoek. Een uitgebreid archiefonderzoek naar de bewoning van de Hoger Einde-Zuid wijst uit dat het de buitenplaats *Dorpszicht* betreft (later *Amstelstroom* geheten).¹⁷ Dorpszicht is uit een verkoopakte van 1759 bekend, maar de bebouwing gaat zeker een eeuw verder terug.¹⁸ Vanaf de 17^e eeuw werden aan de oevers van de Amstel, waaronder ook de Hoger Einde-Zuid, tal van buitenhuizen gebouwd voor rijke Amsterdamse kooplieden. Het plangebied is dus waarschijnlijk in de loop van de 17^e eeuw ook bebouwd geraakt. Hoe deze bebouwing zich verhoudt tot de gekarteerde bebouwing van 1832 is niet precies bekend. Of er voorlopers waren van de bebouwing uit de 17^e eeuw is ook niet met zekerheid te zeggen. Een gravure uit de eerste helft van de 18^e eeuw geeft aan hoe deze bebouwing eruit zal hebben gezien (afb. 7) Het betreft een afbeelding van het direct naast *Dorpszicht* gelegen buitenplaats *Schoonzicht*. Hierop is goed te zien dat er toen al een behoorlijke kade aan de oever van de Amstel lag. Op een prent uit ca. 1790 is de bebouwing op het plangebied ook te zien (afb.8). Op twee foto's uit het begin van de 20^e eeuw is de bebouwing ook te ontwaren (afb. 9 en 10).

¹² Bureau Militaire Verkenningen

¹³ Topografische Dienst

¹⁴ Berkel en Samplonius 2006

¹⁵ De Bont 2008

¹⁶ De Bont 2008

¹⁷ Van Den Oever 2010

¹⁸ Van Dijk-Van Harteveld

In 1919 wordt het plangebied gekocht door de het bestuur van de gereformeerde kerk. De aanwezige bebouwing alsmede de aan de noordkant van het plangebied grenzende bebouwing wordt gesloopt en het huidige kerkgebouw wordt aangelegd. De situatie is sindsdien niet veranderd.

3.5 Gespecificeerde verwachting (LS05)

Het plangebied bevindt zich aan de oever van de Amstel binnen de historisch dorpskern van Ouderkerk aan de Amstel, dat AMK-terrein van hoge waarde is. Het natuurlijke landschap waarin het plangebied zich bevindt bestaat uit veen, dat zich van circa 3000 voor Chr. tot circa 1000 na Chr. ontwikkelde. Vanaf 1000 na Chr. werd het veenlandschap in het Amstelland ontgonnen ten behoeve van de landbouw. In een later stadium vond ook turfwinning plaats. De bewoning was geconcentreerd op een smalle strook bovenland, het ontgonnen gebied langs de Amstel. Omdat het plangebied direct aan de oever van de Amstel ligt, is er een hoge verwachting voor bewoningsresten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd. Vanaf de 17^e eeuw zijn er directe aanwijzingen voor de aanwezigheid van bebouwing op het plangebied in de vorm van een buitenplaats. Aangenomen wordt dat funderingsresten van deze bebouwing nog aanwezig zijn. De resten zullen echter bij de bouw van het huidige kerkgebouw in 1920 gedeeltelijk verstoord zijn. In het plangebied kan een ophogingspakket aanwezig zijn die gerelateerd is aan de lintbebouwing die in de late Middeleeuwen en Nieuwe tijd zich langs de rivier ontwikkelde. Hierin kunnen vondsten aanwezig zijn die informatie geven over de ontwikkeling van de nederzetting Ouderkerk aan de Amstel. In het natuurlijke veenpakket worden geen archeologische resten verwacht.

In het plangebied wordt een 3 tot 4 meters dik veenpakket verondersteld.¹⁹ Hieronder liggen kleiige en zandige wad- en kwelderafzettingen van de laagpakket van Wormer. Deze zijn in het Mesolithicum en Vroeg en Midden Neolithicum afgezet. Op deze afzettingen worden geen archeologische resten verwacht.

4 Methodiek Inventariserend Veldonderzoek (IVO-0)

4.1 Kader

De bij het Inventariserend Veldonderzoek toegepaste methoden zijn conform de KNA, versie 3.2 Landbodems, in het bijzonder specificatie VS03 (booronderzoek). Uitgangspunt van het inventariserend veldonderzoek is de gespecificeerde verwachting zoals die is opgesteld in het bureauonderzoek. De strategie voor het veldonderzoek is hierop gebaseerd, alsmede op het voor dit onderzoek opgestelde Plan van Aanpak. De rapportage is opgesteld conform specificatie VS05.

4.2 Methode

In het plangebied zijn vijf grondboringen uitgevoerd met als doel het bepalen van de bodemopbouw en eventuele bodemverstoringen. Dit is de verkennende fase van het inventariserend veldonderzoek.

Het verkennen van de bodemopbouw gebeurt door de bodemtextuur en, indien relevant, bodemkundige horizonten systematisch te beschrijven. Eventuele afwijkingen van de verwachte bodemopbouw zoals vastgesteld op grond van het bureauonderzoek, en andere niet-natuurlijke bodemkenmerken kunnen er aanleiding toe geven om (delen van) het plangebied als verstoord te beschouwen.

Er zijn vijf boringen verspreid over het plangebied uitgevoerd met een 7 cm Edelmanboor en een 3 cm guts tot ca. 100 cm in de ongestoorde ondergrond tot gemiddeld circa 250 cm en maximaal 450 cm onder het maaiveld. Drie van deze boringen zijn in het kerkgebouw zelf gezet. Hiervoor zijn de vloerplanken gelicht.

De bodemtextuur en archeologische indicatoren zijn beschreven volgens SBB 5.1 van het NITG-TNO waarin ondermeer de standaard classificatie van bodemonsters volgens NEN5104 wordt gehanteerd.²⁰ De X- en Y-coördinaten zijn *bepaald aan de hand van* de lokale topografie en ingemeten met behulp van een meetlint. De hoogte van het maaiveld ter plaatse van de boringen is bepaald aan de hand van hoogtegegevens geleverd door de opdrachtgever.

¹⁹ Stichting voor bodemkartering 1965. Toelichting

²⁰ Bosch 2005; Normalisatie-Instituut 1989.

5 Resultaten Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)

5.1 Lithologische beschrijving

De locatie van de boringen is weergegeven in afb. 10. De boorgegevens worden gepresenteerd in Bijlage 1.

In boring 4, die buiten de kerk direct aan de Amsteloever is gezet, is vanaf 410 tot 450 cm –mv een pakket sterk siltig, zwak humeuze, kalkrijke, licht grijze, ongerijpte klei aangetroffen. Van 300 tot 410 cm –mv is een pakket zwak kleilig, mineraalarm veen aangetroffen. Van 220 tot 300 cm – mv ligt een pakket zwak siltig, zwak humeus, matig grof, kalkrijk bruin zand met schelpen. Het bovenste pakket, van 0 tot 220 cm –mv bestaat uit zwakzandig donkerbruin veen met sporen van puinresten en baksteen. In boring 5 is van 0 tot 360 cm – mv een pakket mineraalarm veen aangetroffen, die tot een diepte van 340 cm –mv nog baksteenspikkels bevat.

In de boringen die binnen in de kerk zijn geplaatst ligt vanaf ca. 150 cm tot ca. 250 cm –mv een pakket donkerbruin mineraalarm veen. In boring drie is in dit pakket schelpmateriaal aangetroffen. Hierboven, van ca. 35 cm – mv tot ca. 150 cm – mv ligt een pakket zwak zandig donkerbruin veen. Dit pakket bevat baksteenspikkels en in boring 1 is in dit pakket een fragment aardewerk aangetroffen. Boring 2 is niet dieper dan 150 cm – mv gezet, doordat er op een harde, ondoordringbare substantie is gestuit. Bovenin van ca. 0 tot 35 cm – mv is een laag zwak siltig, donkergrijs zand met daaronder een ca. 10 tot 15 cm dikke laag grind aanwezig.

5.2 Interpretatie

De lichtgrijze kleilaag die in boring 4 vanaf een diepte van 400 cm – mv is aangetroffen wordt geïnterpreteerd als kwelerafzettingen van de Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Wormer. Gezien de geringe omvang van het plangebied wordt verondersteld dat dit pakket zich in het gehele plangebied op deze diepte bevindt.

Hierboven ligt een ca. 4 m dik pakket veen. De bovenste ca. 150 cm is plaatselijk zandig en bevat baksteenspikkels en sporen van puinresten. Dit pakket wordt geïnterpreteerd als een omgewerkte of wellicht plaatselijk opgebrachte veenpakket. De in boring 1 aangetroffen fragment aardewerk betreft een fragment Chinees porselein daterend uit 1650 – 1700 na. Chr. Of het fragment hier is terechtgekomen door toedoen van de bewoners van het perceel of van elders afkomstig is, is niet te achterhalen. In boring 2 is op een diepte van 150 cm gestuit op een harde, massieve substantie, waarschijnlijk baksteen. Wanneer men de kadastrale minuut van 1832 (afb. 3) onder de huidige topografie legt, is te zien dat de deze boring aan de rand van het in het zuidwesten gelegen gebouw van de buitenhuis Dorpzicht is geplaatst. De kans is groot dat boring 2 op de funderingsresten van dit gebouw is gestuit. In boring 4 is van 220 tot 3 m een pakket humeus grof zand aangetroffen. De nabijheid van de boring tot de Amstel maakt aannemelijk dat het hier de bedding van een reeds gedempte Amstelloop betreft. De hierboven aangetroffen veen wordt als een aamplempingspakket gezien. De bovenste 35 cm dikke pakket zand en grind die in de kerkgebouw is aangetroffen wordt als een opgebrachte pakket geïnterpreteerd.

Het lijkt erop dat bij de aanleg van de gereformeerde kerk in 1920 geen grootschalige ontgraving van het plangebied heeft plaatsgevonden. De huidige funderingen van de kerk zijn op heipalen in de aanwezige veenbodem aangelegd. Hierdoor is de kans is groot dat zich in het plangebied resten van de bebouwing van de buitenplaats *Dorpzicht* nog in de bodem aanwezig zijn (zie afb. 3) en wellicht nog eerdere fasen van bebouwing uit de Nieuwe tijd. Op basis van de ligging in het bewoningslint van Ouderkerk aan de Amstel kunnen resten van laatmiddeleeuwse bebouwing niet worden uitgesloten. Deze resten zullen echter bij bouw- en sloopactiviteiten in de 17^e en 20ste eeuw grotendeels verstoord zijn.

6 Conclusies

De in de Inleiding gestelde onderzoeksvragen kunnen op basis van de bereikte resultaten als volgt worden beantwoord:

Is er in het plangebied een intact potentieel vondst- en/of sporenniveau aanwezig en zo ja, komt dit overeen met het op basis van het bureauonderzoek verwachte niveau?

Op basis van het bureauonderzoek is een hoge verwachting voor archeologische resten uit de late Middeleeuwen en Nieuwe tijd uitgesproken. Het veldonderzoek dat op het plangebied is uitgevoerd wijst erop dat er mogelijk archeologische resten nog intact in de bodem aanwezig zijn.

Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig en, zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard, datering en waardestelling hiervan?

Er is in het plangebied een aanwijzing voor de aanwezigheid van funderingsresten van een buitenplaats daterend uit de Nieuwe tijd. Over de omvang en de waardestelling hiervan kan op basis van dit onderzoek nog geen uitspraak worden gedaan. Over de aanwezigheid van laat Middeleeuwse bewoningsresten kan op basis van dit onderzoek ook nog geen uitspraak worden gedaan. Hiervoor zijn er uit historische bronnen geen concrete aanwijzingen voor te vinden. Door de ligging van het plangebied in de bewoningslint van Ouderkerk aan de Amstel kunnen archeologische resten uit deze periode niet uitgesloten worden. Echter door de intensieve gebruik van het plangebied in de Nieuwe tijd zullen archeologische resten uit de late Middeleeuwen, indien aanwezig, fragmentarisch aanwezig zijn.

In welke mate worden deze waarden verstoord door realisatie van de geplande bodemingreep?

Deze zullen door de geplande bodemingreep, een volledige ontgraving van het plangebied tot ca. 350 – mv, verstoord worden.

Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?

Indien wordt afgezien van de aanleg van de ondergrondse parkeerkelder, zullen eventuele archeologische resten niet worden vernietigd.

Indien de eventuele archeologische waarden niet kunnen worden behouden: Welke vorm van nader onderzoek is nodig om de aanwezigheid van archeologische waarden en hun omvang, ligging, aard en datering voldoende te kunnen bepalen om te komen tot een selectiebesluit?

Zie hoofdstuk 7

7 Aanbeveling

Binnen het plangebied moet rekening worden gehouden met funderingsresten van verschillende fasen van bebouwing van de buitenplaats Dorpszicht daterend uit de nieuwe tijd en eventueel laatmiddeleeuwse resten. Om binnen de grenzen van de verstoring tijdens de grondwerkzaamheden, waargenomen vondsten te documenteren en te bergen, adviseert ADC ArcheoProjecten om in het plangebied tijdens de sloop- en graafwerkzaamheden in een archeologische begeleiding te voorzien, waarbij archeologisch toezicht wordt gehouden op een juiste uitvoering van civiele werkzaamheden conform de vergunningvoorwaarden. Daardoor wordt mogelijke schade door een onjuiste uitvoering van de werkzaamheden voorkomen.

De exacte invulling van de werkzaamheden dient te worden vastgelegd in een door de bevoegde overheid goed te keuren Programma van Eisen (PvE) voor een archeologische begeleiding van bodemingrepen met beperkte verstoring (ABbv) conform KNA specificatie AB01.

Het verdient verder de aanbeveling om de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht archeologische vondsten te melden bij de bevoegde overheid, zoals aangegeven in artikel 53 van de Monumentenwet.

Literatuur

- Berkel, G. van & K. Samplonius**, 2006: *Nederlandse plaatsnamen. Herkomst en historie*. Utrecht
- Bont, C.H.M. de**, 2008: *Vergeten land : ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*. Wageningen
- Bosch, J.H.A.**, 2005: *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode, Versie 5.2*. Utrecht (TNO-rapport, NITG 05-043-A).
- DLO Staringinstituut**, 1993. *Geomorfologische kaart van Nederland. 1:50.000 25 Oost (Amsterdam)*. Wageningen
- Dijk-van Harteveld, M. van**, 2005. *Een rondreis langs de buitenplaatsen van Ouder-Amstel*. Ouderkerk aan de Amstel
- Haartsen, A. en N. Brand**, 2005: *Amstelland. Land van water en veen*. Utrecht.
- Huis in't Veld, J.Y.**, 2004: Een archeologische begeleiding (AB) aan de Vondelstraat en de Raadhuislaan te Ouderkerk aan de Amstel (gemeente Ouder-Amstel). ARC-Rapport 2003-80. Groningen
- Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong**, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Utrecht (TNO-NITG).
- Normalisatie-Instituut, Nederlands**, 1989: *Geotechniek, classificatie van onverharde grondmonsters NEN 5104*. Delft.
- Oever, J.W. van den**, 2010: *Sporen uit het verleden van de Hogereinde in Ouderkerk aan de Amstel. Circa 350 jaar geschiedenis van de plezierplaatsen*. Ouderkerk aan de Amstel.

- Schaik, P. van,** 2007: *Ouder-Amstel. De oostkant van de Amstel in de stroom van de tijd*. Ouderkerk aan de Amstel
- Stichting voor bodemkartering,** 1965. *Bodemkaart van Nederland. 1:50.000. 25 oost (Amsterdam)*. Wageningen
- Stichting voor bodemkartering,** 1965. *Toelichting op de bodemkaart van Nederland. 1:50.000 25 oost (Amsterdam)*. Wageningen

Geraadpleegd kaartmateriaal

Bureau Militaire Verkenningen, 1879, 1881, 1890, 1900, 1905, 1913, 1920: *Ouderkerk, blad 367, 1:25.000*.

Geraadpleegde websites

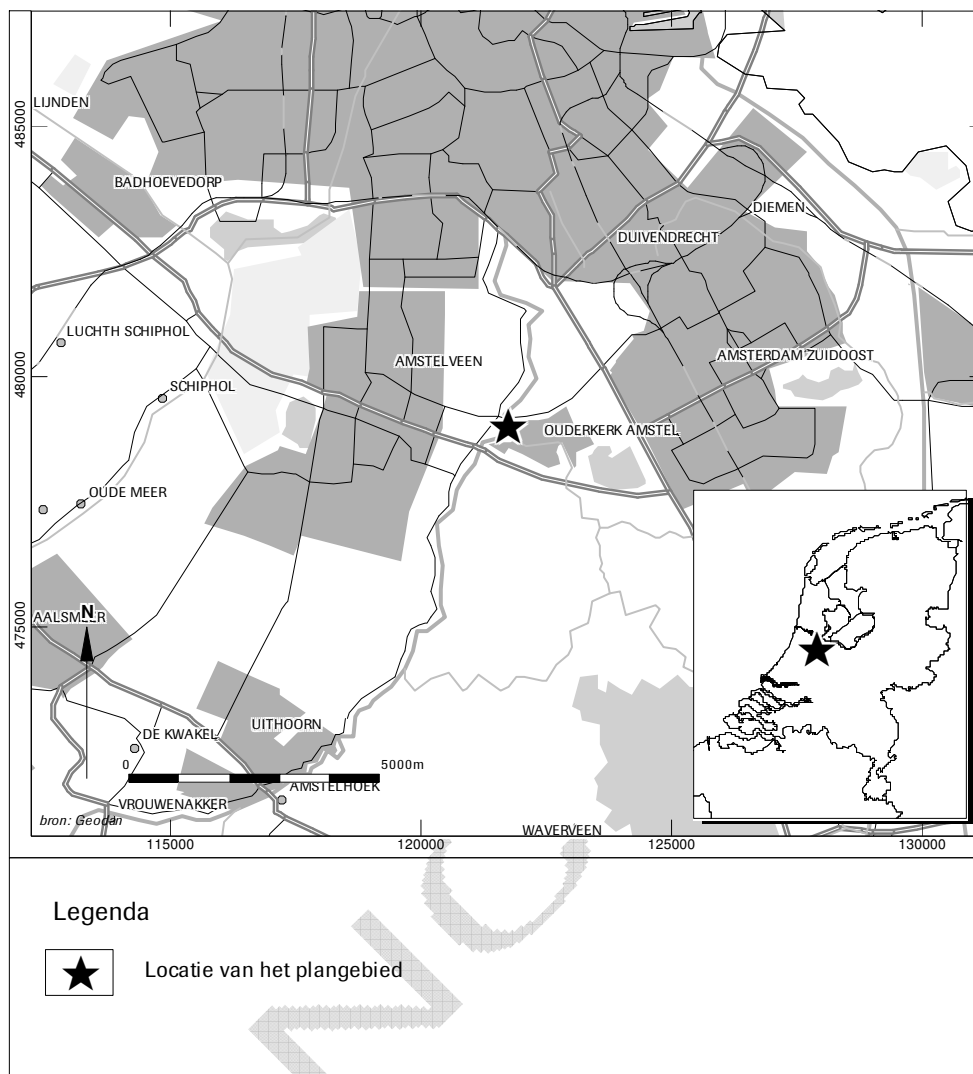
<http://archis2.archis.nl>
<http://www.watwaswaar.nl>

Lijst van afbeeldingen en tabellen

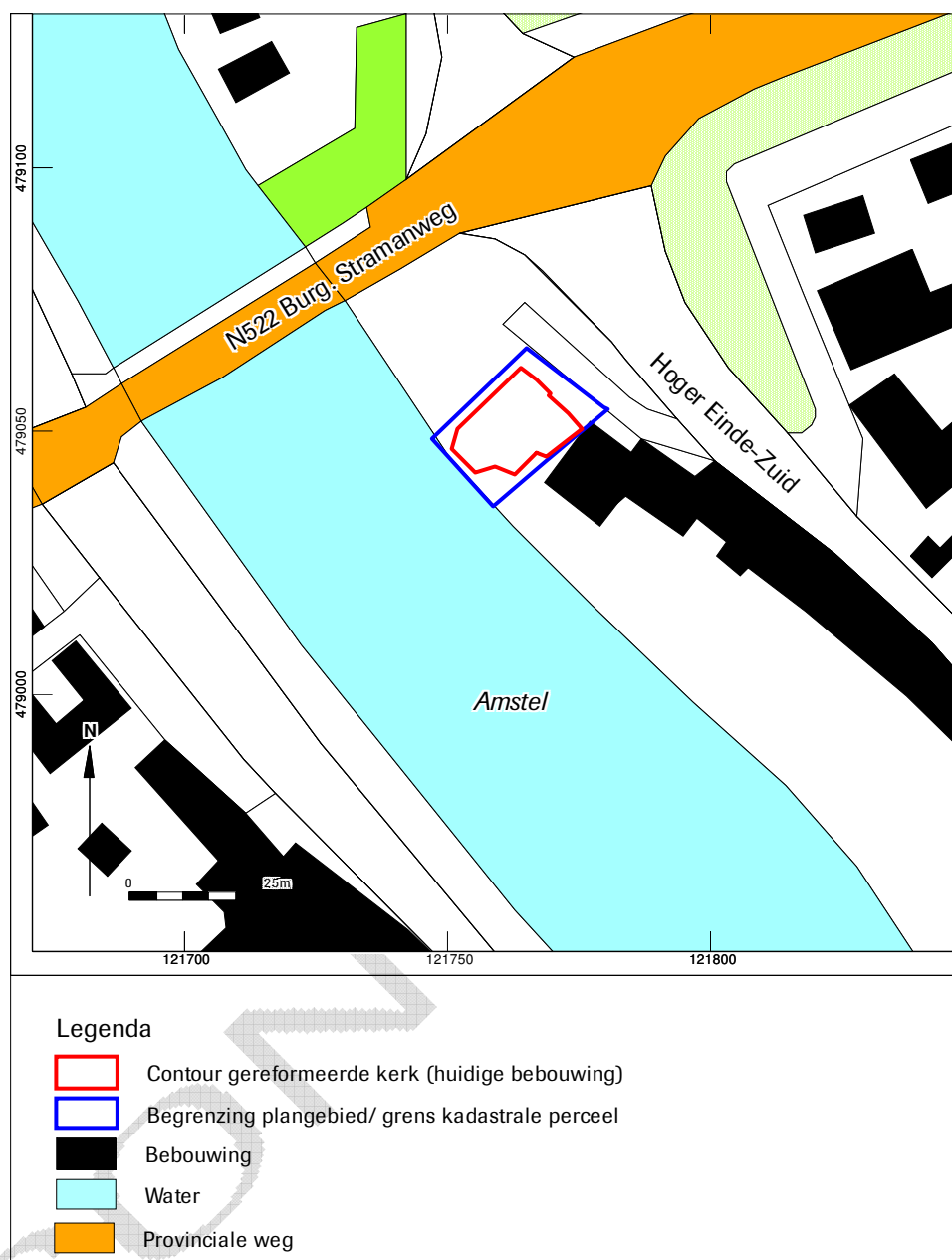
- Afb. 1 Locatie van het plangebied
- Afb. 2 Detailkaart van het plangebied
- Afb. 3 Locatie van het plangebied op de kadastrale minuut van 1832
- Afb. 5. Kaart van Holland uit 1639. van Jacob Aertsz. Colom. De rode pijl geeft aan waar het plangebied zich ongeveer zou moeten bevinden.
- Afb. 5 Schets van de brug bij Ouderkerk aan de Amstel door Rembrandt, ca. 1640. Rembrandt zal aan de Hoger Einde-Zuid gezeten hebben enkele tientallen meters ten zuiden van het plangebied.
- Afb. 6 Gravure uit de eerste helft van de 18^e eeuw van de buitenplaats Schoonzicht. Het plangebied ligt direct naast het linker gebouw, en valt dus net buiten deze prent.
- Afb. 7 Prent uit ca. 1790, het plangebied gezien vanaf de Amstel aan de noordzijde. De rode pijl geeft de bebouwing op het plangebied aan.
- Afb. 8. Foto uit 1900, genomen vanaf de Hervormde kerk, ten zuiden van het plangebied. De rode pijl geeft de bebouwing op het plangebied aan
- Afb 9. Foto uit 1913 van het plangebied, genomen vanaf de Amstel aan de zuidzijde. Hierop is de bebouwing te zien, enkele jaren voor de aanleg van de gereformeerde kerk.
- Afb 10. Boorpuntenkaart
- Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.
- Tabel 2. Archeologische indicatoren en vondsten

CONCEPT

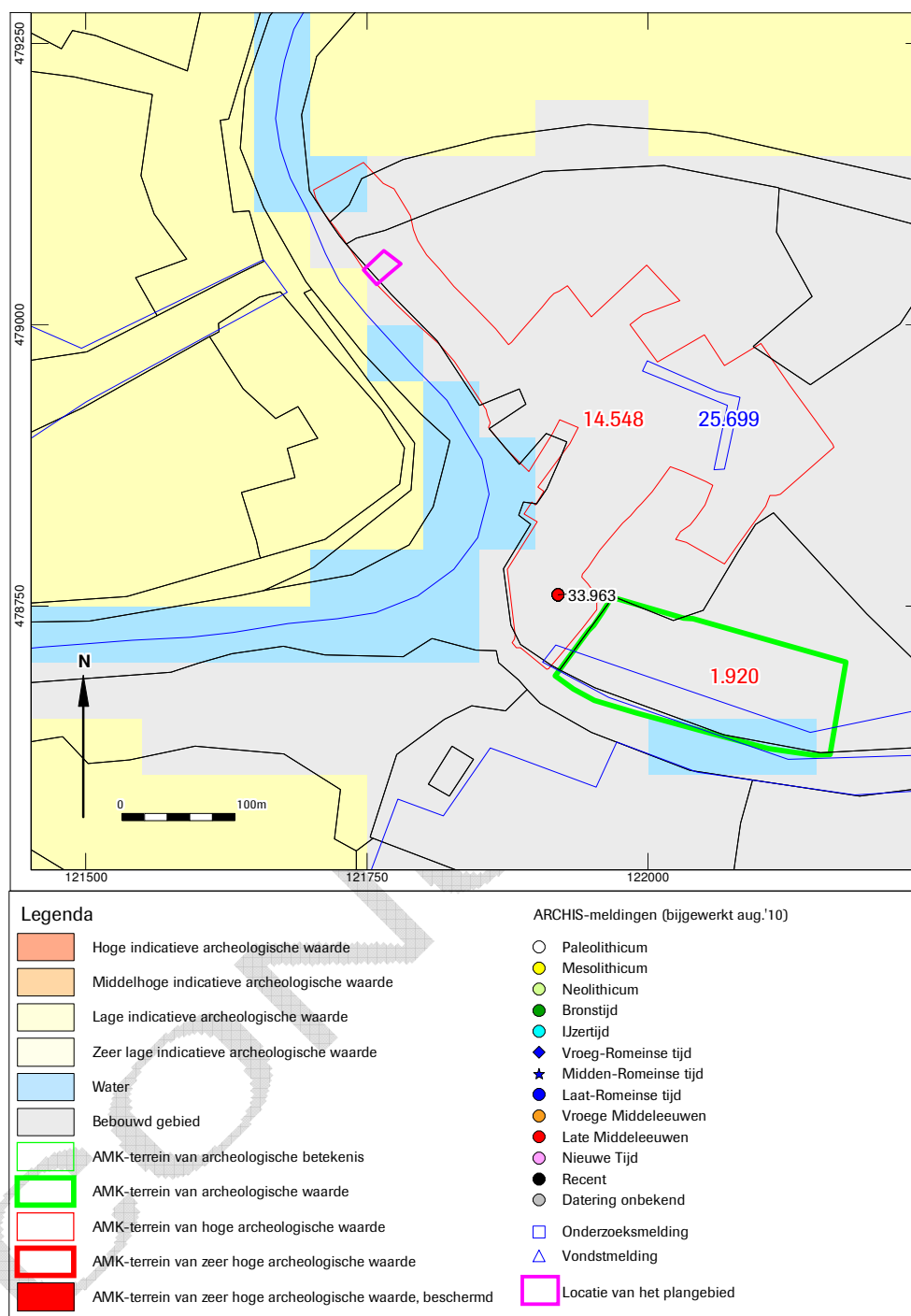
Afb. 1 Locatie van het plangebied

Afb. 2 Detailkaart van het plangebied

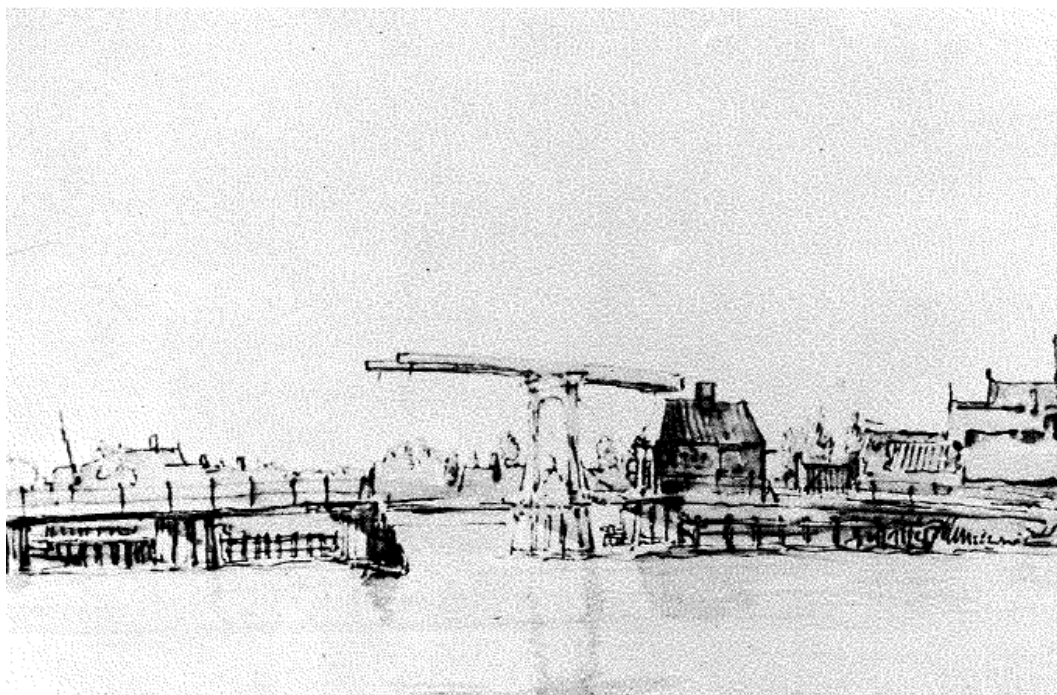
Afb. 3 Locatie van het plangebied op de kadastrale minuut van 1832

Afb. 4 Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, AMK-terreinen en ARCHIS-meldingen

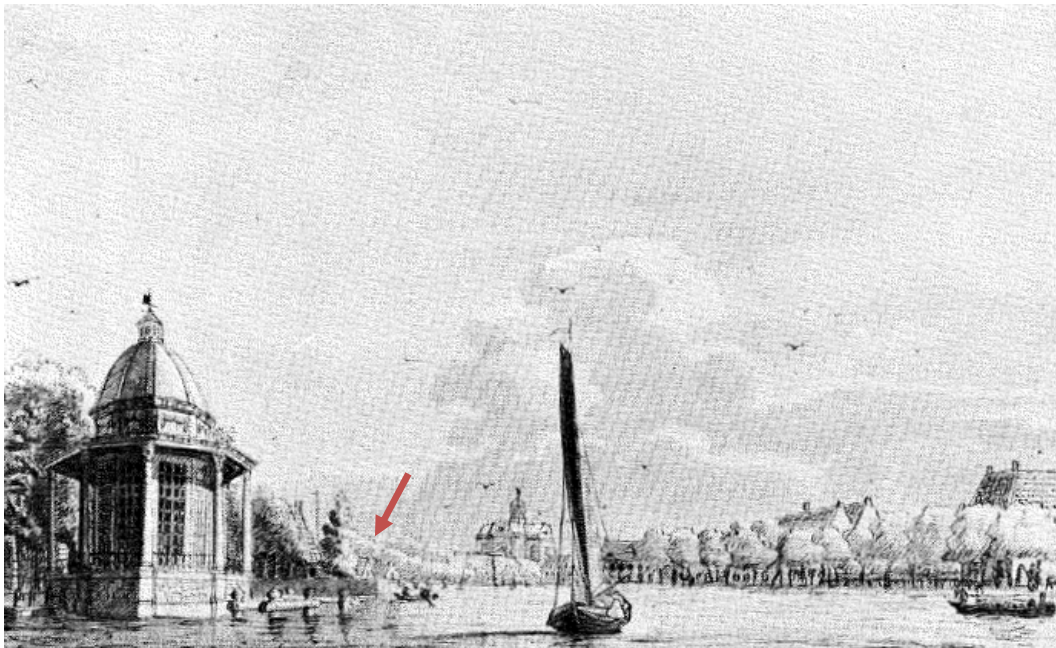
Afb. 5. Kaart van Holland uit 1639. van Jacob Aertsz. Colom. De rode pijl geeft aan waar het plangebied zich ongeveer zou moeten bevinden.

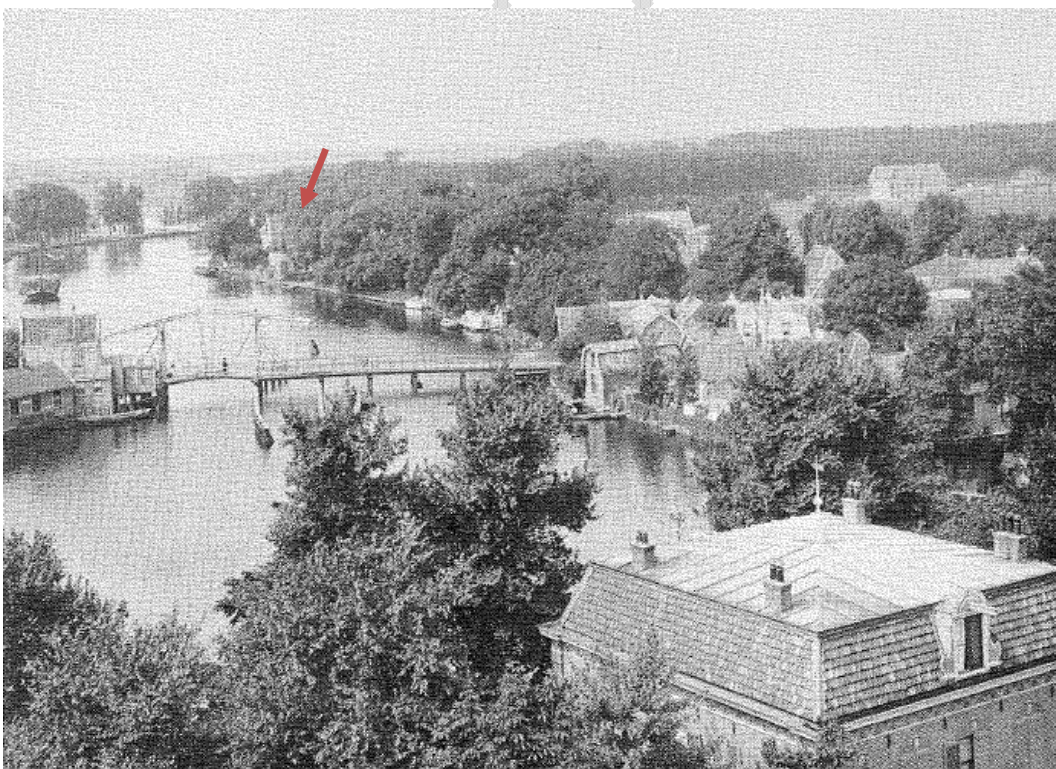
Afb. 6 Schets van de brug bij Ouderkerk aan de Amstel door Rembrandt, ca. 1640. Rembrandt zal aan de Hoger Einde-Zuid gezeten hebben enkele tientallen meters ten zuiden van het plangebied.

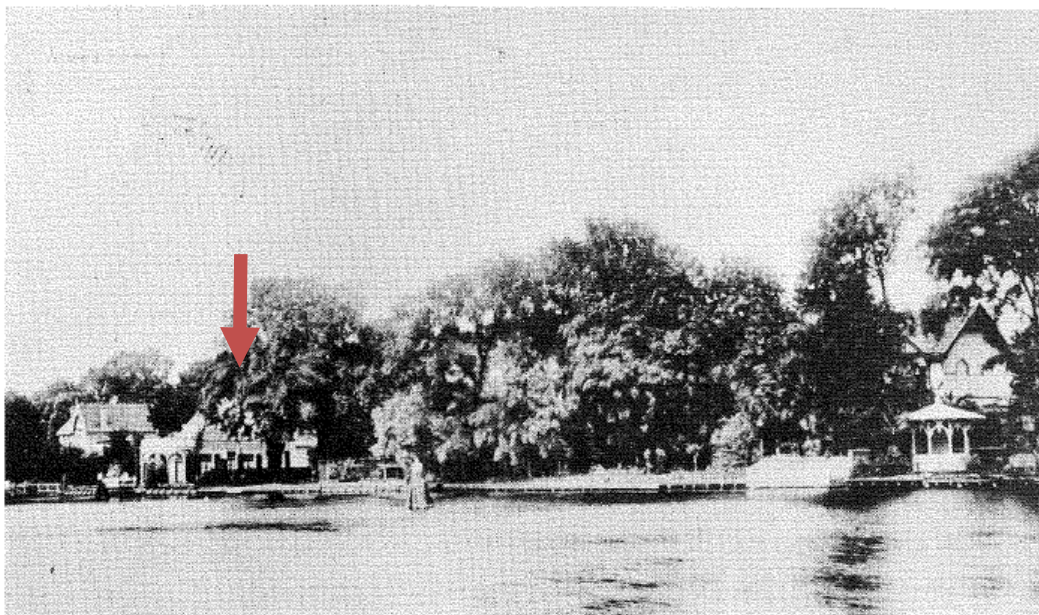
Afb. 7 Gravure uit de eerste helft van de 18^e eeuw van de buitenplaats Schoonzicht. Het plangebied ligt direct naast het linker gebouw en valt dus net buiten deze prent.

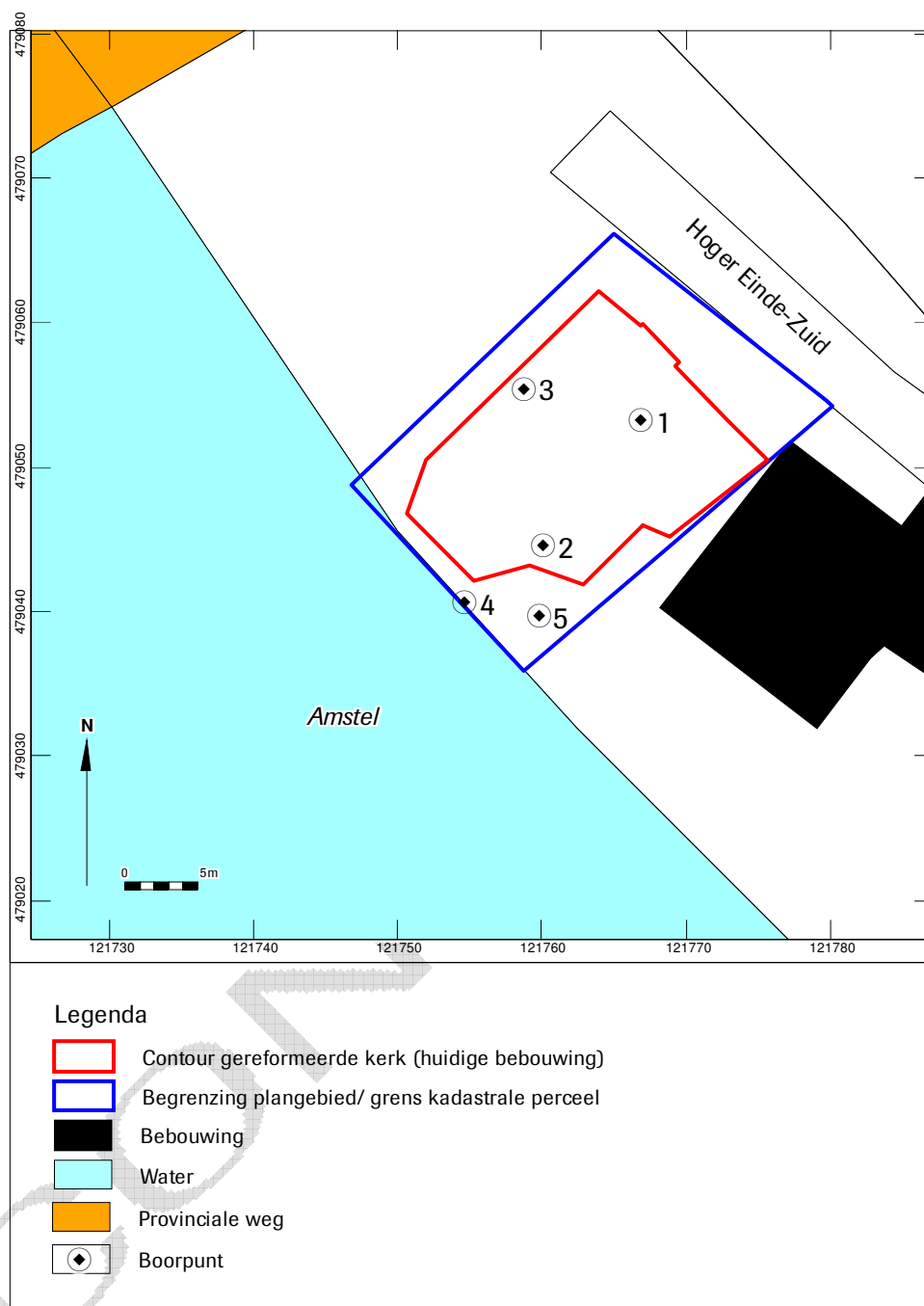
Afb. 8 Prent uit ca. 1790, het plangebied gezien vanaf de Amstel aan de noordzijde. De rode pijl geeft de bebouwing op het plangebied aan.

Afb. 9. Foto uit 1900, genomen vanaf de Hervormde kerk, ten zuiden van het plangebied. De rode pijl geeft de bebouwing op het plangebied aan

Afb 10. Foto uit 1913 van het plangebied, genomen vanaf de Amstel aan de zuidzijde. Hierop is de bebouwing te zien, enkele jaren voor de aanleg van de gereformeerde kerk.

Afb 11. Boorpuntenkaart

Tabel 2. Archeologische indicatoren en vondsten

Oorsprong	Vondstnummer	Diepte cm-mv	Omschrijving	Datering
Boring 1	1	80	Fragment Chinees porselein, waarschijnlijk van een theekop of schotel	1650-1700

CONCEPT